

НАЦИОНАЛНА КОМПОНЕНТА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ (1941—1945)

Синтагма „народноослободилачка борба“ изведена је из појмовног одређења: борба за народно ослобођење или, како се често каже, борба за национално ослобођење. Према томе, она казује све што треба да објасни њено значење.

Међутим, народноослободилачка борба коју су наши народи водили у току другог свјетског рата није била обична борба за национално ослобођење, већ истовремено и борба за социјално ослобођење. Другим ријечима, без обзира што то и у самом њеном називу није исказано, народноослободилачка борба је истовремено подразумијевала и социјалистичку револуцију, што значи да су је чиниле двије основне компоненте: национална и класна. Иако су се народноослободилачка борба и социјалистичка револуција развијале као јединствен процес а „национално“ и „класно“ међусобно се условљавало и прожимало, о компонентама народноослободилачке борбе може се говорити и посебно, и ми то чинимо у овом прилогу, узимајући за предмет посматрања националну компоненту.

Извориште сваке ослободилачке борбе лежи у патриотским осјећањима маса. Патриотска осјећања наших народа стара су, може се рећи, колико и њихова историја. Одувијек су они имали проблема са разним непријатељима који су настојали да их поробе (и који су то понекад успијевали и на дужи рок), одувијек су се борили за своју слободу против поробљивача, изражавајући на тај начин своја патриотска осјећања. Слободарске традиције наших народа имају своју дугу историју. Разни устанци и буне, учење наших истакнутих мислилаца и пјесника као и велика слободарска мисао изражена у народној поезији били су патриотска школа и за оне који су 1941. године отпочели оружану борбу против окупатора. Према томе, устаничка 1941. година и уопште наша народноослободилачка борба имали су своју богату предисторију.

Међутим, треба одмах рећи да сама патриотска осјећања не би била довољна да народне масе покрену на борбу против оку-

патора 1941. године.¹ Ово прије свега због тога што су те масе имале лоше искуство са старом Југославијом, коју нијесу осјећале као праву домовину. Такав однос према Краљевини Југославији масе су у великој мјери показале и у току априлског рата 1941, јер било је јасно да је цјеловита и солидарна одбрана земље у том рату изостала не само због тога што су изостале одговарајуће мјере државних и војних власти Краљевине Југославије већ и због тога што огроман број људи није имао воље нити жеље да се бори за онакву Југославију каква је била.

Послије онако лошег искуства и тек несрећно завршеног рата, народне масе је у борбу против окупатора могла покренути само изузетна морална снага која је била сигурна гаранција да се том борбом старо неће вратити, односно да ће се створити ново и праведније друштво. Ту моралну снагу народи и народности Југославије нашли су у радничкој класи, која је, предвођена Комунистичком партијом Југославије, имала услове да постане њихов признати вођ и покретач и предводник у ослободилачкој борби. Комунистичка партија Југославије као најсвјеснији дио и авангарда радничке класе знала је да на слободарским традицијама наших народа и народности надовеже програм социјалне револуције, односно изврши спој патриотског и револуционарног, и да народне масе покрене у оружану борбу против окупатора, и то у тренутку када је готово читава Европа била поробљена и непуна три мјесеца након што је земља окупирана. Тим чином она је покренула латентне снаге народа по оној Његошевој:

„Удар нађе искру у камену,
без њега би у кам очајала“.

Шта је то у визији КПЈ било привлачно за масе и одлучујуће за њихово опредјељење, и како је КПЈ постала морална снага којој су масе поклониле повјерење и слиједиле њену политику? На ово питање може се одговорити једноставном максимом да је за масе постао привлачан цјеловит политички програм КПЈ, који је предвиђао стварање новог демократског друштва заснованог на националном и социјалном ослобођењу. У читавом том програму концепција националног ослобођења, односно остварења националне слободе и равноправности народа и народности, заузимала је изузетно мјесто.

Израђивање става КПЈ о националном питању имало је већ своју дужу историју. Послије почетних лутања, наступио

¹ На овај факат указао је и Кардељ у једној својој студији, у којој на једном мјесту каже да је погрешно „ако неко мисли да су само патриотизам и патриотски део платформе народноослободилачког покрета били довољни да масе бораца добровољно узму оружје у руке и да иду у рат“ (Е. Кардељ, *Политичка и војна стратегија народноослободилачког устанка и социјалистичке револуције у Југославији и Титова стваралачка улога у њеном конципирању и реализовању*, Београд 1977).

је процес постепеног еволуирања схватања, да би од средине тридесетих година наступила фаза његове дефинитивне разраде и утврђивања цјеловите програмске концепције. То је крунисано цјеловитим сагледавањем проблема и заузимањем марксистички досљедног и политички јасног става о њему. Тражећи рјешење у вези са овим питањем, КПЈ је схватила да народи Југославије могу срећно живјети само у оквиру заједничке државе, и да се успјешно могу одупријети насртајима страних сила једино заједничком борбом, али да је неопходан услов за то — преуређење друштва на основама пуне националне равноправности и демократије. Финализирајући свој став у овом погледу, КПЈ је још уочи рата истакла федеративни принцип уређења државе, односно парољу: за демократску федеративну републику Југославију.²

За утврђивање става КПЈ о националном питању од посебног значаја била је Пета земаљска партијска конференција, у чијој резолуцији је истакнуто да се „у овим судбоносним данима империјалистичког освајања . . . пред нашу Партију поставља још у оштријем облику једна од најважнијих и актуелних задаћа — борба за националну равноправност угњетаваних народа и националних мањина у Југославији“.³ У подтексту ове руководне мисли указано је конкретно на проблеме и путеве националне еманципације свакојег од наших народа и народности посебно и свих њих скупа. Поред Срба, Хрвата и Словенаца, чију је националну индивидуалност КПЈ именовала још почетком двадесетих година, Пета земаљска конференција констатовала је национални статус Македонца и Црногорца, док је за становништво Босне и Херцеговине предвиђала аутономију.⁴ Тако је у предвечерју народноослободилачког рата у ставу и политици Партије коначно програмски одређено цјелокупно национално питање Југославије. То је било од необичног значаја за народноослободилачку борбу, јер се у њу ушло са јасном перспективом у односу на национално питање. „Да нисмо на Петој земаљској конференцији јасно образложили наше принципе о националном питању“ — рекао је Тито у Кумровцу 1977. године — „тешко би се могло догодити да све националности у Југославији дају од себе оно најбоље, најздравије, најдемократскије за нашу ослободилачку борбу и за успјех наше револуције. Правилан став о националном питању помогао нам је у томе“.⁵

Захваљујући досљедној борби коју је водила у капиталистичкој Југославији за интересе широких радних маса и националну равноправност свих наших народа и народности, КПЈ

² Др Душан Лукач, *Раднички покрет у Југославији и национално питање 1918—1941*, Београд 1972.

³ *Пролетер 1929—1942*, Београд 1968, 770.

⁴ Исто, 770—771.

⁵ Јосип Броз Тито, *Борба и развој КПЈ између два рата*, НИП „Политика“, 24. мај 1977.

је стекла широку популарност и велики утицај у народу, особито у редовима радника, сељака и млађе интелигенције. Када је стара Југославија за десетак дана фашистичке најезде претрпјела слом и њена војска се скоро без борбе распала усљед издајства државног и војног руководства, и када је окупатор у старом југословенском државном апарату нашао послушног слугу, народне масе имале су све доказе о тачности предвиђања Комунистичке партије, која је годинама тврдила да реакционарни и профашистички југословенски режими воде земљу у издају. Истовремено, то је била потврда више о правилности политике коју је Партија водила. Управо правилна марксистичко-лењинистичка линија демократске и националноослободилачке борбе под хегемонијом радничке класе, која је посебно дошла до изражаја у уочивратно доба, била је база која је Комунистичкој партији Југославије обезбиједила повјерење маса. Доказивањем на дјелу Партија је постигла изванредну моралну снагу, односно постала морални фактор од изузетног значаја. То је и омогућило да се у датом тренутку масе одазову њеном позиву на устанак.⁶

Међутим, Партија је морала својим радом перманентно да се доказује. Један од њених важних задатака био је да стално отвара перспективу масама, а поготову од када је стала на чело народноослободилачке борбе и преузела одговорност за судбину народа Југославије. Тако је било и у тренутку отпочињања оружане борбе против окупатора: иза позива на оружани устанак стајао је ауторитет Партије, али и све оно што је она у датом тренутку могла да предочи масама као перспективу устанка. Овакву реалност Тито је у једном свом чланку 1946. године интерпретирао на сљедећи начин: „Према томе није било довољно позвати само народ у борбу против окупатора под тако тешким условима, већ се морало у исто вријеме дати народу и перспектива за бољу будућност, ради које је углавном народ и могао да издржи таква тешка искушења у току рата. Позвати само народ у борбу против окупатора, а не дати му истовремено да разумије да ће се том борбом уједно постићи нешто ново, много боље, да се више неће вратити старо — тако не би било могуће покренути све народе у ту борбу, нити тако широке масе народа заинтересовати за њу, нити би се могло у њој издржати до краја, тј. побиједити“.⁷

Ширење устанка и јачање масовне базе народноослободилачког покрета није ишло ни једноставно ни брзо. Послије првог устаничког таласа наступила је осека, да би поновно јачање устанка и нарастање снага народноослободилачког покрета било праћено са много нових узмака, неравнојерности и

⁶ Перо Дамјановић, *Тито пред темама историје*, Београд 1972, 170—200.

Јосип Броз Тито, *У чему је специфичност ослободилачке борбе и револуционарног преображаја нове Југославије*, „Комунист“, бр. 1, Београд, октобар 1946.

осцилација. Непријатељ је имао велике могућности за против-дејство: са једне стране огромне војнотехничке и економске потенцијале да држи власт и примјењује силу, а са друге стране заштитрене међунационалне супротности, наслијеђене од бивше Југославије, које је користио за стварање разних квислиншких, сепаратистичких и других колаборационистичких покрета и формација и распиривање међунационалних сукоба. Затрованост националних односа у вријеме монархистичке Југославије окупацијом и распиривањем братоубилачке борбе још више је продубљена, што су окупатори користили не само ради лакшег држања у покорности народа Југославије већ и ради њиховог систематског уништавања.

И неравномјерност у устанку 1941. године у знатној мјери је резултирала из наслијеђеног стања, тј. неријешеног националног питања, чаје је посљедице Партија морала да превлада упорним радом, исто као што је требало да превлада схватања о унитаристичкој држави која су развијали великосрпски хегемонисти.⁸ То је био битан услов за развој народноослободилачке борбе.⁹

Према томе, показало се да је национално питање од прворазредног значаја за судбину народноослободилачке борбе. С обзиром на тешко стање у коме су се наши народи нашли окупацијом и на разне центрифугалне силе, било је потребно много зноја и крви, много упорности док су се све националности убиједиле у то да је једино у народноослободилачкој борби могуће извојевати национална права свим народима и народностима на тај начин што ће се створити нова Југославија која ће бити заснована на сасвим новим темељима. Упоредо са сазријевањем тога схватања јачала је масовна база народноослободилачког покрета, што довољно говори о узрочно-посљедичној вези између ових појава. Када су народи и народности Југославије схватили шта им у домену националних односа доноси народноослободилачка борба, дошло је до наглог ширења и експанзије народноослободилачког покрета. На тај начин, национални стимуланти представљали су једну од основних покретачких снага народноослободилачке борбе.¹⁰

Своје ставове о националном питању и погледе на уређење националних односа у новој држави за коју се борила КПЈ је

⁸ Фабијан Трго, *Војна стратегија и национални фактор у НОР-у*, Ослободилачка борба народа Југославије као општенародни рат и социјалистичка револуција, Београд 1977, 371—372.

⁹ „Наша народноослободилачка борба не би била тако упорна и тако успјешна када народи Југославије не би видјели данас у тој борби осим побједу над фашизмом и побједу над оним што је било за прошлих режима, побједу над оним који су угњетавали и теже данас да угњетавају народе Југославије“ (Тито, *Национално питање у Југославији у свјетлости народноослободилачке борбе*, Пролетер, 809).

¹⁰ Јосип Броз Тито, *Национално питање и револуција*, Сарајево 1977, 96, 315, 339.

истицала разним поводима и у разним приликама током рата. Тако већ у прогласу од 15. априла 1941. ЦК КПЈ истиче да „Из овог крвавог империјалистичког обрачуна рађаће се нови свијет и створити на истинској независности народа Југославије слободна, братска заједница“.¹¹ На мајском савјетовању КПЈ у Загребу 1941. руководећи партијски актив конкретизовао је задатке комуниста, полазећи од заједничког интереса свих народа и народности, као и од посебних интереса и специфичног положаја сваке нације.¹² С обзиром на околност да је већ био отпочео усташки геноцид, није случајно што је ЦК КПЈ на овом савјетовању позвао своје чланове да организују и воде „најодлучнију борбу против распиривања националне мржње“.¹³ За нове поводе да се изнесу мисли о националном питању послужили су прогласи којима су наши народи позвани на устанак, а касније, напоредо са јачањем позиција народноослободилачког покрета и основа нове државе, таквих је повода и прилика било све више. При том је Комунистичка партија Југославије, супротстављајући се настојањима окупатора да у међусобним обрачунима уништи и истријеби наше народе, од првог дана истакла парола о братству и јединству као услову опстанка у многонационалној заједници и побједи у народноослободилачкој борби. Ријечи „братство и јединство“ постале су окосница политичке платформе народноослободилачког покрета и језгро његовог политичког програма, синоним живота и срећне будућности. Борба за оживотворење ових ријечи представљала је истовремено борбу за опстанак и трајност живљења наших народа и народности.

Као и увијек и у свим битним питањима, и у току народноослободилачког рата изузетан допринос рјешавању националног питања и оживотворењу политике Партије у овој области дао је Тито. Његове мисли изложене у чланку „Национално питање у Југославији у свјетлости народноослободилачке борбе“, објављеном у „Пролетеру“ од децембра 1942, представљају синтезу онога што је о овом питању речено у току народноослободилачке борбе. Предочавајући циљ народноослободилачке борбе на националном плану као заједнички интерес свих народа и народности Југославије и посебни интерес свакојег од њих, Тито је у том чланку рекао: „Застава народноослободилачке борбе против окупатора, коју је подигла Комунистичка партија 1941. године, јесте у исто вријеме и застава борбе за националну слободу и равноправност сваког народа посебице“.¹⁴ Иста мисао је на другом мјесту интерпретирана на сљедећи начин: „Ријеч *народноослободилачка борба* била би само једна фраза, па чак и превара када она не би осим општејугословенског смисла

¹¹ Зборник НОР, V, 1, док. 1.

¹² Пролетер 1929—1942, 780—782.

¹³ Исто, 783.

¹⁴ Исто, 810.

имала и национални смисао за сваки народ посебице, тј. када она не би осим ослобођења Југославије значила у исто вријеме и ослобођење Хрвата, Словенаца, Срба, Македонаца, Шиптара, Муслимана итд. *када народноослободилачка борба не би имала ту садржину да заиста носи слободу, равноправност и братство свим народима Југославије. У томе и јесте суштина народноослободилачке борбе*“.¹⁵

За мобилизацију и јединство маса, за њихово ангажовање за циљеве народноослободилачке борбе, није било довољно, наравно, само убјеђивати масе путем пропаганде или других видова вербалног комуницирања. Да би устанак успјешно могао бити вођен, КПЈ је, као организатор народноослободилачке борбе, својом политиком и праксом морала прије свега да утре пут рјешавању националног питања и искоријењивању националних антагонизама у процесу саме борбе. И она на томе заиста ради од првог дана, ангажујући се досљедно на развијању свих фактора националне афирмације. На тај начин начело равноправности народа и народности почело је да се остварује у самој народноослободилачкој борби. У колико је тај процес одмицао у толико је народноослободилачка борба више јачала. То би се могло казати и на други начин: уколико је народноослободилачка борба више јачала у толико су стварани повољнији услови за остваривање принципа равноправности народа и народности и у толико су ти принципи више остваривани. Практична рјешења и остварења на плану националне равноправности служила су као најбоља пропаганда и била су најбоља подлога за јачање народноослободилачког покрета.

Први значајнији догађај који је иницирао ка стварању нових односа међу нацијама било је савјетовање у Столицама од 27. септембра 1941. Иако је то било војно савјетовање Главног штаба НОП одреда Југославије са представницима штабова неких земаљских и покрајинских руководства и командантима неких већих партизанских јединица, оно је имало и крупан политички значај. На савјетовању је Главни штаб НОП одреда Југославије прерастао у Врховни штаб, док су за Словнију, Хрватску, Црну Гору и друге наше земље и покрајине предвиђени главни штабови као војна руководства партизанских снага на тим територијама. Преко главних штабова изражавана је национална афирмација, јер су ови штабови до формирања земаљских антифашистичких вијећа, поред војног имали и политички карактер. Формирањем Врховног и главних штабова ударени су у ствари први темељи будућег федеративног уређења земље и равноправности наших народа и народности, и обезбијеђено да касније не буде ни ослобођених ни ослободилаца, већ да се сваки народ и народност равномјерно, према својим могућностима, у

¹⁵ Исто, 809.

народноослободилачкој борби искаже и стекне сопствено ослобођење.

Национална афирмација испољавана је све више и на друге начине, прије свега путем поштовања националних особености: језика, националних обиљежја, назива партизанских јединица и јединица НОВЈ и сл. На овој линији било је и формирање партизанских јединица, односно јединица НОВЈ готово свих националности (Албанаца, Италијана, Чеха, Словака и др.). Напокон, у Словенији, Хрватској и Македонији, гдје су постојали централни комитети КПЈ као земаљска партијска руководства, Народнослободилачка војска Југославије имала је и националне називе (НОВ и ПО Словеније, НОВ и ПО Хрватске, НОВ и ПО Македоније).¹⁶

Од посебног значаја за развијање равноправности наших народа и народности било је оснивање и функционисање земаљских и покрајинских институција народноослободилачке власти и друштвено-политичких организација. У првој половини рата дошло је до оснивања земаљских и покрајинских народноослободилачких одбора (у Србији, Црној Гори и Словенији већ у првој години рата), као и до развијања посебних облика народноослободилачких и других политичких и друштвених масовних организација, а затим и до формирања земаљских вијећа народног ослобођења као политичких тијела за подручја данашњих република и покрајина која су имала и прерогативе власти. Формирањем земаљских вијећа створене су основе федеративног уређења земље. Најзад, најкрупнији догађај у току народноослободилачког рата у овом погледу представљало је Друго засједање АВНОЈ-а, на коме су ударени правни темељи федеративном уређењу нове Југославије.¹⁷

Одлуком Другог засједања АВНОЈ-а да се Југославија уреди на федеративном принципу озакоњен је принцип за који се Комунистичка партија Југославије годинама борила. Тиме је трајно фундиран темељ братству и јединству наших народа и народности, које су реакционарни буржоаски политичари у бившој Југославији ради својих личних интереса толико завађали, са чим су у току рата, у заједници са окупатором, брутално наставили. У одлуци се, између осталог, каже: „Да би се остварио принцип суверености народа Југославије, да би Југославија представљала истинску домовину свих својих народа и да никада више не би постала доменом било које хегемонистичке клике, Југославија се изграђује и изградиће се на федеративном принципу који ће обезбиједити пуну равноправност Срба, Хрвата, Словенаца, Македонаца и Црногораца, односно народа Србије, Хрватске, Словеније, Македоније, Црне Горе и

¹⁶ Фабијан Трго, н. дј., Ослободилачка борба народа Југославије као општенародни рат и социјалистичка револуција, 372.

¹⁷ Јосип Броз Тито, н. дј., 339.

Босне и Херцеговине“.¹⁸ Одлукама у Јајцу нова Југославија је раскрстила с националним унитаризмом установљеним 1918. године. „Решавањем националног питања“ — како пише др Бранко Петрановић — „током народноослободилачке борбе у државотворној форми федерације на добровољној основи, уједињавањем равноправних народа, онемогућена је супрематија једног народа над другим, стицање привилегија и мајоризација“.¹⁹

Друго засједање АВНОЈ-а утврдило је основна правила понашања у погледу уређења земље која је требало претакати у живот и даље разрађивати. Народноослободилачки покрет је одлукама у Јајцу стекао фундаменталан програмски докуменат државноправног карактера који му је у пуном смислу пружио могућност за потпунију практичну реализацију начела о равноправности. Разумије се, радило се о дугорочном послу, који ће до пуног изражаја доћи тек након побједоносног завршетка рата, у мирнодопским условима живота. Међутим, и у периоду до краја рата руководећи органи народноослободилачког покрета, у првом реду АВНОЈ и Национални комитет ослобођења Југославије као привремена влада, чинили су и учинили доста да новине које су биле у духу и на линији одлука у Јајцу што јаче закораче у живот.²⁰

Проглашењем Југославије за федерацију створена је основа за претварање земаљских антифашистичких вијећа у највише органе власти федералних јединица. Одлуке о томе донијете у току 1944. године имале су уставни карактер јер су конкретизовале право народа на самоопредељење и федералне јединице подигле на ниво држава нове, федеративне Југославије. Током

¹⁸ Друго заседање Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије 1943—1953, Београд 1953, 21.

¹⁹ Народна армија, 2. јун 1977.

²⁰ На тему оживотворења одлука у Јајцу Тито је једном приликом 1944. године, између осталог писао: „Питање федерације познато је многим грађанима наше земље само као ријеч федерација, која представља нешто боље од старе Југославије, а што она у ствари значи за нашу земљу у цјелини, и за поједине народе посебице, многима није јасно. Успјешно објашњавање тог појма не може се остварити само пропагандом, оно мора бити поткријењено практичним радом, односно рјешавањем, већ данас, извјесних питања која спадају у домен федеративног уређења. Национални комитет ослобођења Југославије мора настојати да све оне гране послова унутрашње управе који спадају у домен једне федералне јединице, већ сада, не само препусти тој јединици него и да јој помогне својом иницијативом и организационим савјетима. С друге стране, Национални комитет треба такође да пази да руководећи органи федералних јединица не преузимају на себе компетенцију које спадају у дужност Националног комитета ослобођења Југославије, односно централног органа Југославије. Таково разграничење може се вршити већ сада, у процесу овог рата, али при том треба pazити да се то ради веома пажљиво и с пуним међусобним споразумијевањем“ (Јосип Броз Тито, *Национално питање и револуција*, 81).

1945. године образоване су владе федералних јединица, а Србија је конституисана као сложена федерална јединица Демократске Федеративне Југославије, с аутономном покрајином Војводином и аутономном облашћу Косовом и Метохијом. Тиме је, с обзиром на чињеницу да је у то вријеме и земља била дефинитивно ослобођена, до краја био извршен националноослободилачки програм народноослободилачког покрета, како у смислу ослобођења земље од непријатеља тако и у смислу глобалног рјешења националног питања.

Према свему изложеном излази да су националну компоненту народноослободилачке борбе чинили: националноослободилачки програм народноослободилачког покрета и сви напори који су чињени за његово оживотворење, све до коначне реализације. Побуде маса у прихватању националноослободилачког покрета биле су патриотског, али још више национално-политичког карактера. Визија о стварању нове демократске Југославије равноправних народа и народности била је за покретање маса у народноослободилачку борбу од много већег значаја од традиционално патриотских осјећања, узетих саме за себе. Пошто су и једне и друге побуде водиле ка изражавању националноослободилачких осјећања кроз народноослободилачку борбу у циљу националног ослобођења, али ослобођења не само од окупатора већ и од свих видова националног угњетавања, то су објективно све оне патриотске по свом карактеру, али оплемењене новим, ширим садржајима. Радило се у ствари о настајању и манифестацијама патриотизма новог типа, који ће се у послератним условима израђивати и изражавати као југословенски социјалистички патриотизам.

Сматрамо да би на крају ваљало изнијети и неколико мисли о односу између „националног“ и „класног“, односно између националне и социјалне компоненте народноослободилачке борбе. Поћи ћемо прво од једне илустрације.

Један, не много велики број људи, као што је већ речено, приступио је народноослободилачком покрету из чисто патриотских побуда, што значи — независно од тога како ће државно и друштвено уређење резултирати из успјешно завршеног народноослободилачког рата. Они су приступили народноослободилачком покрету као једино постојећем антиокупаторском покрету у земљи. За њих је то било примарно. Све остало било је споредно.

Партијска руководства и сви чланови Партије и СКОЈ-а и блиски симпатизери Партије чинили су водећу снагу народноослободилачког покрета. То је била групација идејно-политички снажна али бројем релативно скромна, особито на почетку народноослободилачког рата. Као водећа снага народноослободилачког покрета, ове структуре имале су јасну представу о ономе што желе и што хоће. У њиховој визији било је одсликано не само национално већ и социјално ослобођење, односно стварање

социјалистичке Југославије, под чим су подразумијевали све слободе.

Међутим, бројно далеко најјачу снагу у народноослободилачком покрету чиниле су масе, претежно сељачке, које нијесу увијек биле довољно свјесне свих далекосежних циљева народноослободилачког покрета, али које су биле увјерене да ће нова Југославија бити демократска земља у којој ће њени народи живјети сложено и равноправно.

Из ове класификације излази да је већина припадника народноослободилачког покрета, опредјељујући се за народноослободилачку борбу, била инспирисана прије свега националноослободилачким мотивима. Међутим, сви они су прихватили Комунистичку партију Југославије као организатора и руководиоца народноослободилачке борбе, што значи да су објективно радили и на остваривању револуционарних класно-социјалних циљева народноослободилачког покрета. Но, они су, сазријевајући кроз народноослободилачку борбу, и субјективно радили на томе, постајући свјесни чиниоци револуције. Чак и они који су народноослободилачком покрету приступили искључиво из патриотских побуда нијесу остајали индиферентни према социјално-политичком програму тог покрета. Напротив, десило се да су се кроз народноослободилачку борбу већином идејно-политички сагласили са цјеловитим програмом народноослободилачког покрета, јер су увидјели да тај покрет и његов програм стреме стварању једног новог демократског друштва, у коме ће бити обезбијеђен пристојан живот за све људе.

Према томе, без обзира на неке разлике у мотивима који су покретали људе у народноослободилачку борбу као и на различити степен свијести учесника народноослободилачког рата, самим тим што су сви били под једном капом, тј. под руководством Комунистичке партије Југославије, сви су у процесу борбе уједињени у народноослободилачки покрет као националноослободилачки и класно-револуционарни. То даље значи да су „национално“ и „класно“ били тијесно повезани и међусобно условљени, и то све више уколико је народноослободилачка борба више јачала и у све већој мјери попримала обиљежја социјалистичке револуције.

Међутим, кад се говори о односу између „националног“ и „класног“ треба казати да се „национално“ у току народноослободилачког рата више манифестовало, односно да се „класно“ испољавало углавном преко „националног“ („национално“ по форми а „класно“ по суштини). Ово задње се односи на рјешавање националног питања кроз народноослободилачку борбу. Баш на том питању, на питању рјешавања националног питања путем народноослободилачке борбе, прожимале су се и сједињавале у највећој мјери национална и социјална компонента борбе. Није случајно да је концепт КПЈ о рјешавању националног питања и само рјешавање тог питања кроз народноослободилачку

борбу био највише мобилизаторски и уједињујући фактор у социјалистичкој револуцији.

Чињеница да се национална компонента, барем по форми, кроз народноослободилачку борбу више испољавала од класне, као и да се „класно“ у великој мјери „скривало“ иза националног“, омогућила је да се изнађе најадекватнија формула за дефинисање политичке платформе народноослободилачког покрета. Радило се о изналажењу платформе којом ће интереси народноослободилачке борбе бити што више заштићени од разних спољних и унутрашњих непријатеља изван окупатора а да та платформа истовремено буде довољно атрактивна за масе и да им пружа довољно широку перспективу. Енигма је ријешена формулом да суштину политичке платформе народноослободилачког покрета чини борба против окупатора за национално ослобођење и националну равноправност народа и народности Југославије и ново, демократско друштво. Довољно да се одбију злонамјерне тврдње са разних страна о комунистичком карактеру народноослободилачког покрета, а са друге стране да масе пригрле народноослободилачку борбу као широко демократски и револуционарни покрет.

Др Ђуро Вујовић